

Юрченко В.І.,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології та педагогіки
Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ НА ДОСЛІДНИЦЬКІЙ ОСНОВІ: ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ-ДОСЛІДНИКІВ З ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ

Актуальність теми. Реформування вищої освіти в Україні спрямоване на забезпечення високого рівня її якості, підготовку висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців. Робиться акцент на практично орієнтованому навчанні студентів на дослідницькій основі. У «Великій Хартії Університетів» серед проголошених основних принципів, які повинні бути основоположними для університетів, є такий: «Викладання і дослідницька робота в університетах повинні бути нероздільні для того, щоб навчання в них відповідало потребам, що змінюються, запитам суспільства і досягненням в науковому знанні» [2].

У Законі України «Про вищу освіту» визначено, що «забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності» є одним з основних завдань закладу вищої освіти [5].

Аналіз результатів дослідження. Ідея єдності навчального і наукового, викладання і наукової діяльності обстоювалася протягом останнього століття багатьма науковцями і педагогами. Відомий вітчизняний вчений і педагог М.І. Пирогов говорив: «Відокремити навчальне від наукового в університеті не можна. Але наукове без навчального все-таки світить і зігриває. А навчальне без наукового, якою б не була приваблива його зовнішність, – лише блищить». Видатний український вчений і громадський діяч М.С. Грушевський писав: «Університет є не лише школою, але і науковою інституцією, що дає можливість... свobodно віддаватися вищим духовним інтересам, науковим студіям». Філософ, вчений-педагог С.І. Гессен писав: «Вища наукова школа чи університет є... неподільною єдністю викладання і дослідження. Це є викладання через дослідження, яке здійснюється на очах тих, хто навчається».

Серед особливостей навчально-професійної діяльності студентів психологи виділяють «поєднання навчального і наукового процесів, самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів відбувається разом з їхньою дослідницькою роботою під керівництвом викладачів (написання курсової і магістерської роботи, участь у наукових семінарах і студентських наукових конференціях тощо)» [4, с.130]. Навчання на дослідницькій основі українські вчені розглядають переважно як складову науково-дослідної роботи студентів (Н.Г. Батечко, Н.О. Бондаренко, І.В. Луценко, В.В. Прошкін, Т.Д. Федірчик та ін.). Вивчаються також окремі прикладні аспекти навчання на дослідницькій основі, наприклад, хмаро-орієнтовані технології як чинник реалізації дослідницького навчання (Д.М. Бодненко), дослідницьке навчання як засіб формування виробничих функцій майбутнього педагога вищої школи (О.О. Попадич) тощо.

Вчені виділяють такі *ознаки* навчання на дослідницькій основі: «комплекс студентоцентризованих цілей навчання і викладання, які реалізуються через нау-

кові дослідження; навчання студентів за допомогою постановки спеціальних завдань, які передбачають інтерпретацію експериментальних даних, кейси (завдання) для аналізу чи комплекс реальних життєвих ситуацій/проблем для вирішення; комплекс завдань, які містять конкретні інструкції, та які сприяють студентокерованому та консультативному дослідженню (викладач є консультантом); управління освітнім процесом відбувається за допомогою постановки питань та проблем/практичних завдань; навчання, засноване на пошукові новизни та її актуальності; студентоцентроване навчання, де викладач є фасилітатором» [6].

Основна частина. У контексті означеної проблеми розглянемо унікальний освітньо-науковий досвід підготовки викладачів-дослідників з педагогіки та психології в КДПІ ім. О.М. Горького (нині НПУ ім. М.П. Драгоманова) протягом 1978-1992 років. Є підстави вважати, що навчання студентів мало всі ознаки навчання на дослідницькій основі, а про високу його ефективність свідчать досягнуті результати. З 224 випускників, які отримали кваліфікацію «Викладач-дослідник з педагогіки та психології», 15 докторів наук і 50 кандидатів наук, переважна більшість працює науково-педагогічними працівниками та практичними психологами, є також державні службовці, успішні підприємці та просто непересічні Особистості [3].

На той час проректором з навчальної роботи та завідувачем кафедри педагогіки КДПІ ім. О.М. Горького був проф. В.З. Смаль, який вважав, що підготовка майбутнього викладача-дослідника неможлива без озброєння його основними методами наукового дослідження. Він бачив майбутнього педагога «не лише високоінтелектуальною особистістю, а необхідним вважав вміння поставити мету, сформулювати проблему, висунути гіпотезу, на основі оригінальних методів вивчити явище і проаналізувати отримані дані, об'єктивно зіставити передбачувані результати власного дослідження з тим, що вже зроблено в цій галузі науки іншими науковцями» [1, с. 28].

Ця ідея успішно була реалізована у роботі зі студентами – майбутніми викладачами-дослідниками знаними науковцями і великими майстрами педагогічної справи (Я.І. Бурлака, В.І. Войтко, О.В. Киричук, Д.Ф. Ніколенко, Л.Г. Подоляк, О.В. Скрипченко, В.О. Соловієнко та ін.)

Вже з навчальної дисципліни «Вступ до спеціальності» викладачі орієнтували студентів на дослідно-пошукову роботу під час навчання, долучали до збору емпіричного матеріалу, сприяли формуванню професійного аспекту «Я-концепції» майбутнього викладача-дослідника. Значну мотиваційну функцію виконувало магічне для нас слово «дослідники» – лише так нас називали на факультеті викладачі та інші студенти. Як наслідок, вільний від навчання час ми проводили в читальних залах бібліотеки, конспектуючи статті з нових фахових журналів, роблячи добірки психологічних методик тощо. Це була наша власна ініціатива, а результати обговорювали на самоврядних студентських семінарах, у творчих міні групах. Ми брали активну участь у наукових студентських конференціях, науково-практичних семінарах. Серед нас були переможці і призери республіканських і всесоюзних олімпіад з педагогіки і психології.

Вивчаючи навчальні дисципліни «Методологія і методика психолого-педагогічних досліджень», «Педагогіка спілкування» під керівництвом проф. О.В. Киричука студенти-дослідники проводили дослідження в різних типах

освітніх закладів м. Києва та інших регіонів України, а потім самостійно опрацьовували емпіричні дані з використанням методів математичної статистики (обчислення здійснювали переважно вручну, а вищим пілотажем було використання програмованого калькулятора «Електроніка МК-61»), робили самостійні висновки, готували наукові доповіді.

Під час вивчення «Вікової і педагогічної психології» (доц. Л.Г. Подоляк) студенти за визначеною програмою спостерігали за дітьми різного віку, проводили емпіричні дослідження, а зроблені висновки використовували під час лекцій, семінарських занять і колоквиумів, порівнювали отримані власні результати з даними психологічної науки.

Вивчаючи навчальну дисципліну «Анатомія і фізіологія людини» під керівництвом доктора біологічних наук проф. І.С. Кучерова ми брали участь у тривалому дослідженні впливу біологічних ритмів на динаміку сили м'язів кисті руки, яка вимірювалася кілька раз на день за допомогою ручного динамометра. Ми вели щоденники самоспостереження, в якому фіксували свій емоційний стан, фізичне самопочуття, зміст діяльності тощо. Важливо, що це дослідження проводилося в контексті розробки Державної програми забезпечення життя космонавтів, в якій брав участь наш професор.

Курсова робота з вікової і педагогічної психології (II курс) передбачала обов'язкове емпіричне дослідження з використанням не менше 3 методик та виявлення вікової динаміки, значущість одержаних результатів перевірялася за допомогою різних статистичних показників. Так, наприклад, у моїй курсовій роботі на тему «Самооцінка професійних якостей студентами педінституту» (наук. керівник проф. Д.Ф. Ніколенко) вибірка складала 57 студентів I та III курсів (для виявлення динаміки), емпіричні дані дослідження були представлені в 4 таблицях і 9 графіках. Для виявлення зв'язку між самооцінкою і професійним еталоном учителя був використаний коефіцієнт рангової кореляції Спірмена, а для оцінки зв'язку між самооцінкою педагогічних здібностей і самовихованням студентів – коефіцієнт Пірсона.

Дипломна робота з педагогіки на тему «Педагогічне стимулювання пізнавальної активності молодших школярів у міжособистісному спілкуванні» (наук. керівник проф. О.В. Киричук) виконувалася протягом чотирьох років, а практична частина ґрунтувалася на трьохрічному лонгітюдному дослідженні. Важливо, що всі теми дипломних робіт, які виконувалися під керівництвом проф. О.В. Киричука, були частиною загальної наукової теми «Формування в учнів активної життєвої позиції».

Протягом усіх років навчання з нами були куратори академічних груп, наші фасилітатори і консультанти, які самі проводили з нами дослідження групових процесів і активно залучали нас до цього. Так, наприклад, доц. В.В. Власенко у своїй групі вдало використовував методика незакінчених речень, що дозволяла краще вивчити групу, психологічний клімат у ній, порівняння студентів і т.д. У цій же групі використовувалася методика незалежних характеристик, яка передбачає характеристику тих чи інших членів колективу їх товаришами за суворо визначеними параметрами [7].

Ще один надзвичайно важливий момент. Стосунки з викладачами продовжувалися тривалий час і після закінчення нами Інституту. Сформувалися пов-

ноцінні наукові школи «Науковий керівник (консультант) – здобувач наукового ступеня – кандидат (доктор) наук». За неповними даними 16 наших викладачів були науковими керівниками 35 кандидатських дисертацій і науковими консультантами 4 докторських дисертацій. Результатом наукової співпраці є також десятки монографій і навчальних посібників, виданих у співавторстві викладачів Інституту і випускників.

Висновок. Після першого випуску викладачів-дослідників у 1983 р. пройшло вже 35 років, але й понині по всій Україні та за її межами продовжує активно діяти наш «дослідницький рух», примножуючи вагомими результатами навчання на дослідницькій основі. Можливо майбутні дослідники виокремлять окремий етап історії розвитку психологічної і педагогічної освіти в Україні (1978-1992) – період підготовки «Викладачів-дослідників з педагогіки та психології» в КДПІ ім. О.М. Горького.

Список використаних джерел:

1. Адаменко О. О. В. З. Смаль – завідувач кафедри педагогіки (1968-1987). *Науковий вісник МДУ ім. В.О. Сухомлинського*. Вип. 1.31. Педагогічні науки. 2010. С.24-32.
2. Велика Хартія університетів. URL: <http://www.magna-charta.org/resources/files/the-magna-charta/ukrainian>
3. Викладачі-дослідники з педагогіки та психології: 40 років у царині освіти і науки. Альманах життєписів, спогадів, документів і фото / В. Юрченко – упоряд. і гол. ред.. Київ: Каравела, 2018. 368 с.
4. Виноградова В.Є., Юрченко В.І. Психологія вищої освіти: теоретичні та практичні аспекти. Київ: Каравела, 2018. 308 с.
5. Закон України «Про вищу освіту». URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
6. Павлюк Р.О. Навчання на дослідницькій основі: європейські підходи до його характеристики. *Освітологічний дискурс*. 2017. № 1-2. С. 155-167. URL. http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2017_1-2_15
7. Скрипченко О., Ільїн О. Куратор і академічна група. *За педагогічні кадри*. 10 червня 1985. №24.